

Szennay András: Rejtőző Istenség. Hívók és nemhívók a dialógus útján. Szent István Társulat, Budapest, 1969, 342 lap. — 1969-es dátummal jelent meg, de csak most tavasszal került forgalomba Szennay András szép könyve, a *Rejtőző Istenség*, amely egy igen időszerű kérdéssel, a hívők és nemhívók párbeszédével foglalkozik. A Szerző a budapesti Hittudományi Akadémián az alapvető teológia tanszékvezető tanára. A Magyar Püspöki Kar megbízásából, Szennay képviseli hazánkat a Zsinat után létrehívott Nemhívók Titkárságában. Ahogy Dr. Breznanóczy Pál egri érsek a könyvhöz írt előszóban ezt kiemeli, Szennay nemcsak a Titkárság munkájába kapcsolódott be, hanem tollal és szóval folyamatosan és jelentősen szolgálja a párbeszéd ügyét. Már előző könyvében, a *Teológia és élet* c. tanulmánykötetében is, de a különböző külföldi és hazai folyóiratokban közzétett cikkeiben, külföldi előadásaiban és felszólalásaiban is, a hit és hitetlenség, a mai ateizmus és szekularizáció, a párbeszéd kérdéseivel foglalkozott.

Most közreadott tanulmánykötetének bevezetőjében (13-14 lap) így fejtí ki szándékát: „Ma, amidőn ateisták és hívők külön-külön, de egyre inkább együtt is azon fáradoznak, hogy közös célok felé kormányozzák az emberiség hajóját, midőn a közös békevágy, az emberi méltóság megbecsülése, a szabadság és igazságosság biztosítása közös akciókat követelnek — s azok elöl sem hívő, sem ateista nem terhet ki, — úgy véljük, hogy az alapvető kérdésekről is kellő higgadsággal kell tárgyalnunk. Elsősorban azokról, melyek az istenhívőt mint hívőt s az ateistát mint ateistát alapvetően jellemzik. Mélységesen emberi témák ezek s a holnapi világerő vállalt felelősség is követeli, hogy mindezekről közös beszélgetést, dialógust folytassunk. (. . .) Amidőn saját hitünkről, Istenünkről, egyházunkról, keresztény tanúságtételünkről, ateista testvéreinkről, azok felfogásáról s a velük folytatott párbeszédéről szólnunk, — nem ún. „hajszálpontos” téziseket kívánunk felsorakoztatni. Hit és nemhit kérdése örök „questio disputata” s e „disputa” nem egyszer épp az életkváncia kötetlenségét igényli. Az ismeretlen, a kimondhatatlan, a pontosan soha meg nem fogalmazható felé, a jövő felé törekszünk mindannyian. E nagy vállalkozás — bármily „előjelű” hit is éljen bennünk — valódi emberi, emberhez méltó vállalkozás. S az ilyen nem tűri a frázisoknak, a nagy szavaknak, a pontosan körvonalazott, „betervezett” lépéseknek hangoztatását, vagy előírását. A jövő reményének, a remélt jövő nagyszerűségének tudata a mában küzdő, „egymás terhét viselő” embereket inkább szerénységre, alázatra, mint túlzott magabiztosságra inti. Szolgálatra szólít, melynek során mindannyian a közös emberi jövőnek kívánunk munkásaivá válni”.

Ez a szándék és ez a szellem jellemzi Szennay egész könyvét. Nem a magabiztos dogmatizmus, a másokat gyorsan beskatulyázó és elítélő, vagy a másokat meghódítani akaró triumfalizmus, hanem az emberi titokra figyelő, az élet bonyolultságát, a hit és a hitetlenség örök „disputáját” árnyaltan szemlélő magatartás és a közös emberi ügyet szolgálni akaró szeretet hangján szól a Szerző mai égető kérdéseinkről. Egy szóval, a II. Vatikáni Zsinat szellemében jár. Különbön többször hivatkozik kifejezetten a *Gaudium et Spes* k. lelkipásztori konstitúcióra, vagy a vallásszabadságról szóló dekrétumra. A könyv végén pedig függelékként leközli a Nemhívők Titkárságának 1968. augusztus 28-án közzétett dokumentumát. A párbeszéd eme direktóriumára a könyv egyes tanulmányai is hivatkoznak.

Mivel a könyv tanulmánygyűjtemény, elkerülhetetlen volt az, hogy a Szerző egyes kérdések tárgyalásánál ismétlésekbe ne bocsátkozzék. Ezek az ismétlések azonban elmélyítik a problémát, nevezetesen a párbeszédhez szükséges alapszükségletet más-más összefüggésben és oldalról világítják meg. Szennay három nagy részre osztotta a kötetet: az 1. részben az ateizmusról, „korunk egyik legsúlyosabb tényéről” (Gaudium et Spes 19) szól. A 2. rész a zsinat szándéka szerint feltárja hitünket, bemutatja Istenünk és a keresztény vallás igazi arculatát, és egyszersmind rámutat az istentagadás pozitív mozzanatára, arra a tisztogató szerepre, amelyről a Gaudium et Spes is beszélt. Végül a 3. rész magáról a párbeszédéről szól, a hívők és nemhívők dialógusának főbb vonásait írja le.

Szennay könyvének első részét („Az ateizmus — a hívő szemével”) igen figyelemreméltó tanulmánynak tartom. A Szerző ugyanis itt veti meg teológiai alapját a párbeszéd — hívők és nemhívők közötti dialógus — lehetőségének és szükségességének. Mindig az egzisztenciális szempontot hangsúlyozza, vagyis az élő, az Isten után sóvárgó, a tapogatódóza kereső, egyszerre hívő és hitetlen ember magatartását veszi figyelembe, nem pedig bölcseleti-teológiai, vagy elvont világnézeti kategóriák szerint osztályozza az álláspontokat. Csakugyan, — és ezt a párbeszédéről szóló dokumentum is hangsúlyozza —, zárt rendszerek, ideológiák között nem lehet szó párbeszédről; csakis a teljesebb igazságra törekvő, ezt a teljesebb igazságot mindig készséggel fogadó, élő emberek között lehetséges a dialógus. Mindenekelőtt nem a másikat meggyőzni az én igazamról, hanem azt keresni, hogyan egyesülhetek a másikkal a teljesebb igazságban.

Mindjárt az első rész elején így üti meg az alaphangot a Szerző: „Az „elrejtett Isten” után keres-kutat az ember még akkor is, midőn önön-maga, saját „misztériuma”, az ember titka felé fordul. Az üdvösség története is e töprengő, kérdésekkel terhes keresésről értesít. Mert igaz ugyan, hogy Isten közölte magát velünk és kinyilatkoztató szavában szól önmagáról, mégis — épp ez az isteni közlés azt is tudunkra adja, hogy ő mindig a „rejtett Isten” marad az ember számára. Aki az Istent látja, annak meg kell halnia, — olvassuk már a Pentateuchusban. És: Istent soha nem látta senki, — figyelmeztet Szent János evangélista. Persze a kinyilatkoztatás arról is értesít, hogy Isten „úgy szól Mózeshoz, mint barát a barátjához” és a János-evangélium tudunkra adja, hogy Jézus Krisztus „megismertette velünk az Atyát”. Az ateizmus tegnap és ma egyaránt — kell-e ezek után még bizonyítanunk — lehetőség. A „rejtett Isten” felé nem mindenki találja meg a közvetlen utat. Sokszor csak hosszadalmas kerülő utak vezetnek el hozzá.” (18. lap)

A továbbiakban Szennay röviden jellemzi a mai ateizmust, annak kiemelkedőbb formáit; hangsúlyozza tisztogató szerepét, vagyis azt, hogy a tagadás a hívőket arra ösztönzi, hogy hagyjanak fel a gyermekes, babonás, mágiikus istenhittel. Rámutat arra, hogy az ateisták sokszor csak a magukalkotta torz istenképet vetik el: az ilyen istentagadás tulajdonképpen nem is ateizmus, hiszen csak a bálványok ledöntését jelenti. Majd Rahner nyomán arra hívja fel a figyelmet, hogy a mai ateizmus képviselői igen gyakran az emberért való aggódásból és a világban tapasztalható rossz elleni tiltakozásból lépnek fel az istenhít ellen. Ez az ateizmus Rahner szerint „feleletbe öltöztetett kérdés”: ezzel az istentagadó Isten rejtettségét, olykor hallgatását, távollétét fürkészi, vagy tehetetlenségét látva kiált: Hol marad az Isten? Csugyan a bibliai Jóbtól Dosztojevskij Ivánjáig vagy Camus-ig az ártatlanok szenvedése, a világban lévő rossz és igazságtalanság ingerli az embereket a lázadásra. Erre a gyötrő kérdésre az egyedül lehetséges és kielégítő választ az Istenember adta, aki a keresztfán így kiáltott Atyjához a zsoltárossal: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? Szennay azt is helyesen állapítja meg, hogy a hit és a hitetlenség világa nem egymástól teljesen távolosó, elkülönült világ, hiszen minden hívőben ott szunnyad egy hitetlen; viszont a jobb, a szebb, a teljesebb igazság után kutató, az „ismeretlen Isten” felé nyitott hitetlen pedig „anonym kereszténynek” tekinthető. (Itt megjegyezzük: kicsit hiányoljuk azt, hogy Szennay nem fejtegette ki jobban a „névtelen ke-

resztényekre' vonatkozó rahneri gondolatot. Ezt a párbeszéd szempontjából is fontos tételel sokszor félreértik.)

Nem ismertethetjük most részletesen Szennay könyvét. A második részhez („A keresztény hit néhány lényeges vonása”) fűzhetnénk néhány kritikai megjegyzést: a hit meghatározása, az istenmegismerés (vagy felismerés) tárgyalása nem mindig egészen alapos és teljes teológiai szempontból. Nem tartjuk szerencsésnek sem a „Hiszünk Jézus Krisztus egyházában” címet, sem a paragrafus néhány kitételét. Csak Istenben, Jézus Krisztusban és a Szentlélekben hiszünk, de nem az Egyházban, ahogy ezt a Credo-elemzések kimutatták. „Credo sanctam Ecclesiam” (nem: „in Ecclesia”), vagyis megvalljuk, hisszük az Egyházat mint a Szentlélek művét. Az egyház maga is hisz Istenben, Jézus Krisztusban... Sajnos, a magyar credo-fordítás nem veszi figyelembe ezt a fontos dogmatikai árnyalatot.

Magáról a párbeszédéről több mélyreható megfigyelést, finom elemzéseket találunk Szennay könyvének harmadik részében. A Szerző mindig az alapelvek tisztázásánál marad, a gyakorlati problémákra csak itt-ott utal. Feltűnő, hogy szinte alig érinti a dialógus sajátos magyar problémáit. Persze, aki az elméleti kérdést tisztán látja, az a praxisban is biztosabb úton halad. A dialógus mindig két féltől függ. Szennay főleg a hívő szemével vizsgálja a kérdést és elsősorban a hívők számára jelzi a párbeszéd feltételeit, követelményeit. Könyve maga már a párbeszéd „praxisa”: elsősorban maga mutat példát a „feltártság szellemének”, a „szolgálat szellemének”, a „szabadság szellemének” és a „tanúságtétel szellemének” gyakorlásában. A dialógus eme négy alapvető követelménye mindenekelőtt a Krisztus-hívők felé sürgető hívás.

Szennay helyesen hangsúlyozza: „a dialógus oly dinamizmust követel, melyben a partnerek egymás felé való szellemi kitérültségben, az elvek és a belőlük folyó gyakorlat mind differenciáltabb elemzésével tekintenek a közös jövő felé. A bölcséleti és teológiai párbeszéd során ezért nem az elvek feladására, de nem is totális kiterjesztésére van szükség, hanem a partner szellemi megközelítésére. Ennek a megközelítésnek közös útja a dialektikus ellentmondásokkal terhes, a szellemi szintézis felé törő, dinamikus dialógus útja... Az emberi közösség építésére, annak gazdagítására irányul még a legelvontabb elméleti párbeszéd is” (311. lap).

Ezekben az órákban, amikor — úgy látszik — a keresztény-marxista párbeszéd megtorpant és elakadt, Szennay András munkája elmélyülésre ösztönzi a hívőket és nemhívőket egyaránt.

Szabó Ferenc

Tűz Tamás

KÉT PAKKOLTÓ VERSEIRŐL

TORONYZENE. Harsányi Lajos válogatott versei. Ecclesia könyvkiadó. Budapest, 1969, 236 lap.

A régen várt kötet Harsányi legszebb verseit gyűjti csokorba. Rónay György szigorú mértékkel megír, elgondolkotató bevezető tanulmányában bőven idézi a költő kéziratban fennmaradt életrajzi jegyzeteit.

Harsányi az első modern katolikus pakköltő. Elődeit, rokonait kutatva visszamehetünk egészen a romantikáig. A német romantikus költészet árnyalatai, álomfűk és kőszal lelkek bolyonganak ifjúkori verseiben, Victor Hugo borzongása, páni rémülete fut végig sorain, látomások gyötrik és boldogítják. Máskor biedermeier hangulatba ringatnak a zenélő órák és a levendulaillatú szobák. Erős hajlama van a parnasszizmusra is; önmagáról szóló verseiben sem érezzük az önvallomásnak lávaszerűen ömlő forrását. Az újabb német költők közül Liliencron és Delmel hatása is föllelhető itt-ott. Lényegében azonban szimbolista költő. Érzékenyen rezonál a világ jelenségeire s biztos kézzel ragadja meg azt a pillanatot, mely élményének tartalmát a leghívebben